



Vasyl KOSTYK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3177-1919>

Researcher ID: E-22.69-2016

c. of philol. s., Associate

Professor of the Department of Ukrainian Literature

Y. Fedkovych Chernivtsi National University,

2, Kotsiybinskogo Avenue, 58012, Chernivtsi, Ukraine,

e-mail: kostyk_vv@ukr.net

УДК 398.2(=161.2)(477.85)"18"

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.04.977>

«СБОРНИК ПЕСЕН БУКОВИНСКОГО НАРОДА» ТА НАРОДОЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ КУПЧАНКА І ОЛЕКСАНДРА ЛОНАЧЕВСЬКОГО В ОЦІНЦІ КРИТИКИ

Василь КОСТИК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3177-1919>

Researcher ID: E-22.69-2016,

кандидат філологічних наук, доцент,

Чернівецький національний університет

імені Ю. Федьковича,

вул. Коцюбинського, 2, 58012, Чернівці, Україна,

e-mail: kostyk_vv@ukr.net

Українська фольклористика Буковини пройшла свої етапи зародження, формування і становлення. На стадії накопичення первинного фольклорно-етнографічного матеріалу, з позитивного боку, заявили про себе діячі московфільського напрямку, які, однак, відіграли неабияку роль у національно-культурному відродженні краю, сприяючи просвіті та освіті його мешканців, спромігшись до друкування часописів українською мовою й активно підтримуючи талановитих сучасників, спрямовуючи їх діяльність у національне культурницьке русло. Цим і зумовлена *актуальність теми* статті. *Метою* праці є зняття застарілих, ідеологічно заангажованих підходів щодо оцінки діяльності народознавців московфільського напрямку на Буковині. *Об'єктом* дослідження є фольклорний «Сборник песен буковинского народа», праці Г. Купчанка і О. Лоначевського, спогади сучасників, рецензії, відгуки вчених. *Предметом* вивчення — висвітлення значимості виходу першого науково упорядкованого збірника і ширше представлення народознавчої діяльності збирача матеріалів та упорядника. *Територіально і хронологічно* у статті охоплюємо адміністративну територію Буковини, яка тоді була єдина (Північна і Південні), за період від останньої третини XIX — до початку XX століття. Для розкриття теми послуговуємося, найперше, історико-культурологічним, структурно-типологічним, географічним та іншими *методами*, що використовуються у фольклористиці.

Ключові слова: збірник, спомин, народовство, Купчанко, Лоначевський, Драгоманов, Олена Пчілка, буковинсько-руські пісні, часопис.

«COLLECTION OF SONGS OF THE BUKOVYNIAN PEOPLE» AND FOLK SCIENTIFIC ACTIVITY OF HRYHORII KUPCHANKO AND OLEKSANDR LONACHEVSKYI: CRITICAL ASPECT

In the second half of the XIXth century in Bukovyna was the intensification of the folklore activity of local amateur collectors and experienced ethnographers. The aforementioned were I. Velehorskyi, M. Andriychuk, V. Boychuk, I. Danylovych, I. Semaka, and the latter were Yu. Fedkovych, S. Vorobkevych, H. Kupchanko, L. Symyhynovych and Ye. Yaroshynska.

The purpose of the article is to remove the ideologically biased approaches supported by the Moscovite trend in Bukovyna to assessing the activity of ethnographers; to determine their true role and contribution to the development of Ukrainian folklore of the region, promoting the education of its locals.

The object of the study is a folklore «Collection of songs of the Bukovynian people», works by H. Kupchenko and O. Lonachevskyi, memoirs of contemporaries, reviews of historians and folklorists.

The subject of the study is to highlight the significance of the publication and to present the highlights of the ethnographic activities of the collector and compiler, as well as the cooperation of Muscovite intellectuals with gifted contemporaries, which contributed to the national and cultural revival of the region.

Territorially and chronologically the article covers the administrative territory of Bukovyna, which was then united (North and South), for the period from the last third of the XIXth century to the beginning of the XXth century. The publication of the first large-scale Ukrainian folklore «Collection of Songs of the Bukovynian People» (1875) had a great scientific resonance, as it was actively reviewed by progressive figures — ethnographers of Galicia (I. Franko, V. Hnatiuk, M. Pavlyk) and Dnieper region (M. Drahomanov, A. Crymskyi).

To reveal the topic we applied historical and cultural, structural and typological, geographical and other *methods* used in folklore studies.

The material of the study is folklore materials collected by H. Kupchanko, works and little-known letters of the ethnographer addressed to I. and Ye. Yaroshynski, scholarly literature (including encyclopedic), as well as reviews and a wide range of activities of H. Kupchanko and O. Lonachevskyi.

The close cooperation with the northern neighbors provided a wide range of cultural and political guidelines, from admiration, sympathy, and hopes for concrete assistance in the fight against Poles and Hungarians to «Ukrainian self-denial» and recognition of unity with the Russian world.

Keywords: collection, memory, populism, Kupchanko, Lonachevsky, Drahomanov, Olena Pchilka, Bukovynian-Russian songs, magazine.

Вступ. У другій половині XIX ст. на Буковині активізувалася фольклористична діяльність як місцевих збирачів-аматорів (які фіксували окремі фольклорні явища, спорадично записуючи твори різних жанрів народнопоетичної творчості або ж тексти, які фольклоризувалися), так і досвідчених народознавців (які занотовували певні жанри, здійснювали комплексні фольклорно-етнографічні дослідження, робили спроби упорядкування та паспортизації записаних матеріалів тощо). До перших належали І. Велегорський, М. Андрійчук, В. Бойчук, І. Данилович, І. Семака, до других Ю. Федькович, С. Воробкевич, Г. Купчанко, Л. Симигинович, Є. Ярошинська та ін.

Метою статті є зняття ідеологічно заангажованих підходів щодо оцінки діяльності народознавців — представників москвофільського напрямку на Буковині. Визначення їх справжньої ролі та внеску у розвиток української фольклористики краю, сприяння просвітництву його мешканців. *Об'єктом* дослідження є фольклорний «Сборник песен буковинского народа», праці Г. Купчанка і О. Лоначевського, спогади сучасників, рецензії, відгуки істориків, фольклористів. *Предметом* дослідження є висвітлення значимості виходу «Сборника песен буковинского народа» і ширше представлення народознавчої діяльності збирача матеріалів та упорядника, а також співпраці москвофільської інтелігенції із обдарованими сучасниками, що сприяло національно-культурному відродженню краю.

Територіально і хронологічно у статті охоплюємо адміністративну територію Буковини, яка тоді була єдина (Північна і Південна), за період від останньої третини XIX — до початку XX століття. Вихід великого за обсягом першого українського фольклорного «Сборника песен буковинского народа» (Київ, 1875) мав неабиякий науковий резонанс, оскільки на нього жваво відгукнулися прогресивні діячі — народознавці Галичини (І. Франко, В. Гнатюк, М. Павлик) і Наддніпрянщини (М. Драгоманов, А. Кримський). Рецензії-відгуки були неоднорідними за своїм характером, але всі вони свідчили про помітну подію в культурному житті краю, всієї України. Для розкриття теми найперше послуговуємося історико-культурологічним, структурно-типологічним, географічним та іншими *методами*, що використовуються у фольклористиці.

Джерельною базою є «Сборник песен буковинского народа» (фольклорні матеріали до якого збирав

Г. Купчанко), праці та маловідомі листи народознавця до І. та Є. Ярошинських, наукова (в т. ч. енциклопедична) література, а також рецензії та відгуки на збірник та широкий спектр діяльності Г. Купчанка та О. Лоначевського.

Основна частина. У період становлення української науки про фольклор збором народознавчих матеріалів на Буковині займалися представники різних культурно-освітніх і політичних товариств, організацій. Серед них і «рухливий буковинець Григорій Купчанко», який «присусіджувався» до галицьких москвофілів [1, т. 41, с. 353].

Москвофільство спочатку виникло як мовно-літературна, а згодом — суспільно-політична течія в першій половині XIX ст. у колі української інтелігенції Закарпаття, Галичини і Буковини з певною програмою єднання з Російською імперією і відповідним народом. Тісна співпраця її членів із північними сусідами передбачала широкий спектр культурних і політичних настанов: від захоплення, симпатій і сподівань на конкретну допомогу в боротьбі з поляками та угорцями до «самозаперечення українства» й визнання єдності з російським світом [2, т. 5, с. 1652].

У Буковинському краї москвофільство швидко втратило своє значення через відсутність підтримки місцевої адміністрації. Тут із середини 1880-х років, коли у підпорядкування народівців перейшли головні культурні й політичні установи («Руська Бесіда» і «Руська Рада»), керівною інституцією москвофілів стало «Общество Народная Рада», яка мала у своєму розпорядженні пресові органи: «Православная Буковина» (1893—1901), «Буковински Ведомости» (1895—1909), «Православная Русь» (1909—1910), «Русская Правда» (у 1880—1890-х рр. у Відні, із 1910 — в Чернівцях). Вони друкувалися «язичієм». Серед головних діячів виділялися священник і поет В. Продан, письменник І. Глібовицький, фольклорист і етнограф Г. Купчанко, який активно співробітничав із різними москвофільськими виданнями.

Тодішня політична репутація Г. Купчанка робила невідповідним контактування із ним. Буковинський історик О. Добржанський із цього приводу писав, що фактично той започаткував москвофільство в краї і був його «ідейним натхненником» та «шпигував одночасно на користь Росії, Австро-Угорщини і Болгарії» [3, с. 220].

Г. Купчанко, представляючи москвофільство як мовно-літературну течію, разом із галицькими та закарпатськими колегами трактували фонетичне письмо як нехтування давниною. Вони всіляко намагалися витворити свою особливу мову, зрозумілу і крянам, і московитам. Адже саме в етимології вбачали «той ланцюг, що національно з'єдинював українців із росіянами» [4, с. 207]. Але тут варто наголосити на тому, що вони не йшли проти українського народу. Зі щирою вірою у свою вищу місію, активно допомагали його освітньому розвитку й «жили de facto українським культурним життєм» [5, с. 402].

«Сборник песен буковинского народа», матеріали до якого зібрав Г. Купчанко, умістив 398 текстів. Твори у збірнику систематизовано у 6 розділах: I. Пісні культу (тексти, приурочені до календарних свят: колядки на Різдво Христове, господареві, дівчині, хлопцеві, напередодні дня Святого Василя — щедрівки («Маланка», «Прилетіла ластівочка», «Ой чинчику-Васильчику»); повір'я, на Різдво Христове, на Новий рік, пов'язані з днем Георгія Переможця; ворожіння напередодні свята Андрія; замовляння від хвороб і поганих очей; старосвітські молитви (про церкву, пекло, на сон); II. Пісні особистого життя («Дівчина», «Козак», про кохання, спокуси для дівчини, кохання військового, вибір пари та ін.); III. Пісні сімейні (про невінчану пару, про чоловіка і дружину, піклування батьків про дітей, про жінку в родині чоловіка, примусове весілля, вдівство, етапи весільного обряду та ін.); IV. Пісні економічні і суспільні (чумацькі, наймитські — про вівчарство); V. Пісні політичні (про напади татар, турків, росіян, кріпацтво, рекрутські, солдатські); VI. Сатира і жарти (жартівливі: сатиричні і гумористичні, танцювальні пісні). Окрім того твори, близькі за змістом, подано паралельно. У наступні роки Г. Купчанко написав кілька праць з історії, етнографії і фольклору краю. Серед них — фольклористичні дослідження «Рекрутська пісенька на Буковині. Из уст народа», «Русски люди в образках» та ін. Сучасна фольклористка О. Ковальчук зазначає також, що дослідник детально вивчав етнографічні групи Західної України з огляду на територіальні діалекти (мову), духовну культуру (вірування), антропологічний тип, менталітет тощо. Він також намагався подавати пісенні матеріали як ілюстрації до характеру місцевого населення у таких працях, як: «Галичина и еи русски жители» (1896) — для демонстрації

використав переважно родинно-побутові коломийки; «Угорска Русь и еи русски жители» (1897) — наголосив на тому, що угорські русини люблять сумні пісні («Коли муровали білу Маковицу») і танцювальні коломийки [6, с. 432].

Оскільки про збирача наукова громадськість має скупі відомості, стисло викладемо штрихи до його біографії.

Із кінця XIX до початку XXI століття про Г. Купчанка маємо найрізноманітніші, часто суперечливі свідчення/біографічні відомості. Григорій Іванович Купчанко народився 27 липня 1849 року в селі Берегомет нині Вижницького району Чернівецької області. Він був українським фольклористом, етнографом і письменником. Навчався у Віденському університеті спочатку на юридичному, а потім — філософському факультеті. За активну фольклористичну та етнографічну діяльність став членом Імператорського російського географічного товариства в Петербурзі, за програмою його Українського Південно-Західного відділу у 1870-ті роки почав збирати на Буковині матеріали зі статистики, історії, фольклору та етнографії українців [7, т. 3, с. 106]. В гімназії почав захоплюватися фольклором та етнографією. Видав кілька фольклорно-етнографічних збірників: «Сборник песен буковинского народа» (1875, упорядник О. Лоначевський) [8]; «Песни буковинского народа» (1875) [9]; «Народные обычаи, обряды и песни в Буковине русского народа» (1876) [10].

Одну із перших праць «Из сборника Буковинских простонародных песен, сказок, повестей, пословиц, суеверий и пр.» Г. Купчанко оприлюднив у «Буковинській Зорі», першому українському часописі на Буковині (1870—1871), що виходив штучною церковнослов'янською мовою. На її сторінках друкувалися статті з історії краю. Видавцем був І. Глібовицький, із ним співробітничали С. Воробкевич, І. Мартинович та ін. [11, т. 1, с. 192]. Гімназійний учитель, редактор і видавець згаданого часопису мав неабиякий вплив на «загал рускої інтелігенції, що вийшла з-під руки Глібовицького, або зовсім байдужний до народних справ, до рускої мови і її літератури, або навіть ворожо відноситься до всяких народних змагань і, ідучи за своїм учителем, проповідує єдинство культурне і літературне Руси-України з Москвою» [12, с. 77]. Сам Г. Купчанко ніколи не був байдужим до долі свого народу, його мови і куль-

тури, інакше б не залишив по собі цілу низку народознавчих праць.

Він є автором подальших досліджень: «Сільське весілля на Буковині» (1870), «Некоторые историко-географические сведения о Буковине» (1875) [13, т. 2, с. 289—372]. На цю статтю доктора Купчанка про Буковину покликався І. Франко у праці «Молодий вік Осипа Федьковича», характеризуючи боротьбу Л. Кобилиці за народні права [14, т. 27, с. 154]. На цікаві, і почасти нові відомості у цій праці про Буковину відгукнувся з рецензією і М. Павлик [15, с. 47]. Деякий час Г. Купчанко виступав в окремих виданнях і як письменник, — як зазначив у «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.» І. Франко, «публікуючи в різних виданнях дешевої фабрики вірші, повістки та популярні статейки, поки, нарешті, осівши постійно в Відні, не зятягнувся в ряди міжнародного шпіонажу, публікуючи при тім врядигоди німецькою мовою брошури про русинів, повні найфальшивіших інформацій» [1, т. 41, с. 353]. Окрім того, для І. Франка тоді певний літературний інтерес становив і часопис «Родимый листок», який видавав у Чернівцях М. Огоновський упродовж 1879—1882 років, на сторінках якого зустрічаються твори буковинців С. Воробкевича, Ю. Федьковича, а також вірші й оповідання Г. Купчанка, О. Поповича та фольклориста Л. Симигиневича [1, т. 41, с. 415]. Тут друкувалися тексти українських і російських авторів. Тому І. Франко підсумував, що це була цікава спроба «погодити на буковинським ґрунті москвофільство з українофільством» [1, т. 41, с. 414].

З 1888 до 1893 року Г. Купчанко редагував і видавав «реакційну» газету (так її трактували упродовж існування радянської влади) «Русская Правда». Це був популярний місячник, що виходив у Відні (з 1888 по 1892; із 1889 — двотижневик), який видавали москвофільські буковинські діячі. Упродовж 1891—1892 рр. часопис редагував К. Козаркевич. Вийшло 68 чисел місячника. У 1893 році «Русскую Правду» замінив двотижневик того ж напрямку «Православная Буковина» [16, т. 7. с. 2651].

Про видавничу діяльність Г. Купчанка згадував І. Франко у праці «Формальний і реальний націоналізм» так: «Правда русская» Гр. Купчанка розходиться між народом також дуже численно; ми знаємо случаи, що навіть в селах, як на наші обставини, найбільш освічені мужики передплачують її потайки, бо-

ячись священника-народовця і наказу консисторіального, і хоч мають читальню, то газету Купчанка читають приватно по хатах і ховаються з нею, як з не знатим добром, — і се ті самі мужики, що устроюють урочисті вечорниці в пам'ять Шевченка й Шашкевича!» [17, т. 27, с. 361]. Отже, цей часопис був популярним серед мешканців краю і певною мірою таємно виконував просвітницьку функцію. У такий спосіб Г. Купчанко причетний до зародження, становлення та розвитку української преси в краї. Одна із яскравих сторінок його біографії — діяльність в царині журналістики як письменника, редактора, видавця, публіциста, вченого, громадського діяча [18, с. 23].

Про Г. Купчанка написано цілий ряд статей різного характеру (від висвітлення фольклористичної та етнографічної діяльності у праці Г. Сінченка [19, с. 143—145] до коротких енциклопедичних відомостей в УРЕ [20, т. 6, с. 20], статтях Р. Дуба [21, с. 22—23], М. Дмитренка [22, т. 1, с. 697; 23, с. 459], О. Ковальчук [6, с. 432]), які певною мірою або повторюють інформацію, або доповнюють одна одну.

Важливе місце у народознавчій діяльності Г. Купчанка займала українська фольклористика. Він підтримував зв'язки з місцевими збирачами фольклору, заохочував їх до подальшої праці, листувався із місцевою інтелігенцією (насамперед із повітовими народними вчителями), до прикладу, із батьком відомої буковинської письменниці, фольклористки і етнографа Євгенії Ярошинської — Іваном Ярошинським. Л. Ковалець із цього приводу писала: «Задokumentована в епістолярії підтримка Г. Купчанком Є. Ярошинської [...] засвідчує, що певні форми співпраці творчої москвофільської інтелігенції з талановитими молодими сучасниками мали передовсім культурницьке, а отже, позитивне спрямування і були по суті формою меценатства» [24, с. 63].

Є. Ярошинська листувалася з багатьма українськими та європейськими народознавцями. На 1886—1889 роки припадають епістолярні зносини із Г. Купчанком. Це був період визначення й становлення її громадянських і творчих пріоритетів та орієнтирів: зацікавлення усною народною творчістю та буковинською вишивкою, перші проби пера рідною українською мовою та ін. Г. Купчанко в листі до батька Є. Ярошинської — Івана (від 20 травня 1882 року) давав їй слушні рекомендації про те, аби вона писала винятково українською мовою, і, перш за все, нехай

розпочне збирати і списувати народні пісні своєї місцевості точно так, як народ говорить. Він акцентував на тому, що коли в неї буде кілька сотень таких пісень, то повідомить їм адресу одного вченого товариства (малося на увазі РГТ. — В. К.), яке заплатить за ті пісні добрий гонорар, і крім того, опублікує всі пісні в окремому виданні. При записуванні пісень, казок, загадок, прислів'їв, молитов, примовок та інших творів фольклорист рекомендував вказувати імена осіб і назви місцевостей, від яких і де зафіксовано ті пісні. А далі розмірковував про те, що добре було б зібрати в усіх буковинських селах над Дністром такі українські народні пісні, казки, оповідання та інші твори (Автограф листа зберігається у відділі рукописів та текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України. Ф. 101 (М. Павлика). № 650). Є. Ярошинська прислухалася до його настанов і виконала завдання. Г. Купчанко, у свою чергу, організував публікацію матеріалів про неї в редактованому часописі «Русская Правда», а далі — став посередником між РГТ, якому вона надіслала рукописну збірку «Пісень буковинсько-руського люду з-над Дністра», до якої ввійшло 450 текстів пісень. У листі до Є. Ярошинської (від 7 вересня 1886 року) Г. Купчанко повідомляв, що пісні, які вона збрала він готовий запропонувати РГТ з проханням видати їх окремими книгами і вислати їй 100 примірників у якості гонорару за її працю. Збірник народних пісень буде носити її шановне ім'я (Зберігається у ВР ІЛ ім. Т. Шевченка НАНУ. Ф. 101 (М. Павлика). № 507). А вже в наступному листі Г. Купчанка до Є. Ярошинської (від 16 січня 1889 року) він з радістю доносив, що Імператорське РГТ в Санкт-Петербурзі присудило їй на своєму річному зібранні 11 (23) цього місяця за етнографічну працю, тобто за збірник пісень українського народу в Буковині, велику срібну медаль. Важливо, що віднині вона має повне право називатися письменницею і членом-кореспондентом Імператорського РГТ в Санкт-Петербурзі (Зберігається у ВР ІЛ НАНУ. Ф. 101 (М. Павлика). № 509).

Ми вже зазначали, що в 70-х роках ХІХ ст. у Києві діяв Південно-Західний відділ Російського Географічного товариства, постійними членами якого були М. Драгоманов, В. Антонович, Ф. Вовк, П. Житецький, П. Чубинський, М. Лисенко та ін. Саме на цей період припадають народознавчі експедиції П. Чубинського (до речі, одна із експедицій проходила теренами

історичної Хотинщини! Тепер це територія Чернівецької області), що проводилися за певними питальниками. Г. Сокіл щодо них слушно наголошує, що «експедиції П. Чубинського вважаються однією зі спроб застосувати наукові підходи до збирання, систематизації та єдиції фольклорних матеріалів» [25, с. 150]. Хоча й тоді збирачі припускалися методичних помилок (не завжди вказували точне місце та час запису, друкували тексти у збірниках без їх чіткої систематизації тощо). Згодом на ці неточності звернули увагу І. Франко, М. Драгоманов, Ф. Колесса.

У 1876 році у Києві згаданий відділ РГТ оприлюднив великий за обсягом збірник матеріалів М. Драгоманова «Малорусские народные предания и рассказы». У розлогі передмові «Замітки про систематичне видання творів української народної словесності», збирач і автор-упорядник наголошував, що у збірці майже під кожним текстом вказано ім'я записувача, або того, хто передав для публікації зафіксовані твори. До тому було введено і матеріали, котрі передали вченому І. Рудченко і О. Лоначевський із Подільської та Чернігівської губерній, а також Г. Купчанко з Буковини, А. Кр-й із Угорської Русі та ін. [26, с. 242—243].

Фольклорні матеріали, які зафіксував Г. Купчанко, потрапили в поле зору О. Лоначевського, який тоді працював із подібними записами за програмою М. Драгоманова.

Народознавець О. Лоначевський, проаналізувавши записи Г. Купчанка, і до певної міри врахувавши напрацювання своїх попередників щодо систематизації текстів, упорядкував і підготував до друку ці матеріали. Однак сам упорядник і видавець «Сборника песен буковинского народа» до нашого часу залишається недостатньо відомим широкій громадськості. В окремих енциклопедичних виданнях у його життєвих віхах є суттєві прогалини, які варто оприлюднити у нашій праці.

Чи не вперше біографія О. Лоначевського опублікована у праці О. Пипіна «История русской этнографии. Этнография малорусская» (1891) [27, т. 3, с. 376—378], матеріали до якої йому передав сам український вчений. Окремі згадки про нього зустрічаються також у працях І. Житецького, М. Білінського, О. Козирєва.

Автори енциклопедичних статей про О. Лоначевського І. Лисенко (УЛЕ. Т. 3) [28] та А. Ясен-

чук (УФЕ. Т. 1) [29] подали короткі відомості про його життєвий і творчий шлях. Ґрунтовну біографічну статтю про наукову і громадсько-культурну діяльність написала Л. Козар.

Олександр Іванович Лоначевський народився у 1841 році (донині в усіх існуючих реєстрах день та місяць не з'ясовані) на Волині. Це — український фольклорист, письменник, публіцист, педагог, член Київської громади, у рукописному журналі якої («Помийниця») вміщував перші літературні твори. Початкову освіту здобув у Новоград-Волинському парафіяльному училищі, а далі навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету (1861—1865 рр.). Учителював у Житомирській гімназії, працював директором залізничного училища у Гомелі та Олександрівської ремісничої школи в Києві, активний учасник гурту «хлопоманів». Зі студентських років збирав українські народні пісні (збірник «Пісні про кохання», 1864, упорядкував етнограф Д. Лавренко), казки («Народные южнорусские сказки», випуск 1—2, 1869—1870, упорядник окремих текстів І. Рудченко). У 1870-ті роки брав участь у роботі і редагував «Записки Юго-Западного отдела Российского географического общества», у яких вмістив нарис «Криниця» (1875). У 1875 році за дорученням ПЗВ уклав (за програмою М. Драгоманова) згаданий збірник Г. Купчанка і написав до нього передмову. Згодом систему упорядкування матеріалів О. Лоначевського використовували М. Драгоманов і Б. Грінченко. Автор статей «Уявлення українців про царя» («Исторический вестник», 1887, № 3), «Опис місцевих бобрів» (з повір'ями про них) («Природа і охота», 1887, № 2) та ін.

Виявлено збережені рукописні пісенні записи О. Лоначевського, які зберігаються в АНФРФ ІМФЕ в колекції І. Рудченка. Зафіксовані матеріали частково паспортизовані: вказівки на місцевість запису, окремі імена інформаторів, одиничні коментарі. Це свідчення наукового підходу фіксатора текстів. Серед оригінальної частини пісенних скарбів вченого є твори, які висвітлюють політичне минуле народу — історичні, козацькі, рекрутські, бурлацькі, заробітчанські пісні. У найдавніших текстах, які він зібрав — «невільницьких псалмах» — оспівується козацька доба (татаро-турецька неволя і боротьба з нею, зруйнування Запорізької Січі, остаточне знищення козацтва) (АНФРФ ІМФЕ. Ф. 8-к. 1.

Од. зб. 21. Арк. 22—37. № 45—76) (Рудченко І.Я. Колекція № 1 «Всяка всячина» — рукописна книга О. Лоначевського. Пісні (без мелодій), загадки, легенди, етнографічні матеріали тощо. З матеріалів Полтавського краєзнавчого музею. 1864—1873. 192 арк. Рукопис). О. Лоначевський робив наукову селекцію фольклорних творів, місцями робив примітки до них, великої уваги надавав варіантам, дбав про належне збереження записів [30, с. 487].

Про одну зі сторін багатогранної громадсько-культурної діяльності вченого згадувала фольклористка і письменниця Олена Пчілка в «Автобіографії» [31, с. 45—46]. Тут вона висвітлила особисте знайомство із О. Лоначевським, з яким заприятелювала ще до одруження із Косачем. Через його посередництво вона познайомилася із сектантами-штундистами. У 1883 році, коли Олена Пчілка мешкала у Києві, зайшла якимось у неї бесіда із О. Лоначевським про те, що тодішні українці припускалися великої помилки, зовсім оминаючи сектантський рух. Адже це був ідейний, хоча й на релігійному ґрунті, опозиційний до уряду рух, але врешті-решт — український. Переконалий українець, університетський товариш її чоловіка, директор «ремесленної» школи на Подолі, пізніше керуючий подібним закладом освіти в Гомелі, почав доводити Олені Пчілці, що «Люди, що мають якусь міцну ідею в своєму житті й діяльності, взагалі варті уваги й гідні пошани, а з тими людьми ми могли би, мовляв, зійтись, бо є ж деякі спільні точки, хоч би в тому протесті проти дійсности» [31, с. 45]. О. Лоначевський розповів, що він вже запізнався із кількома штундистами, зустрічався із ними, і вони охоче його приймали. Він зацікавив Олену Пчілку інформацією про те, що штундисти дуже любили духовні вірші зі збірників, які їм прислали. Цим вони завдавали собі клопоту, бо ті тексти було погано складено та ще й російською мовою. Він запитував Олену Пчілку, чи не варто запропонувати їм українські тексти? «Як хочете, — казав Лоначевський, — нате вам кілька їхніх стихів, а ви на пробу їх перекладіть українською мовою. Я їм покажу і почую, що вони скажуть. Думаю, що це справа варті літературного клопоту» [31, с. 45]. Олена Пчілка переклала два вірші українською мовою, але в неї закрадалися сумніви про те, яким видаватиметься штундистам стиль її перелицьовання, чи не скидатиметься, що вірші не такі вже божественні, «звужаризовані». Адже, наприклад, Ісус тут назива-

вався «ягнятком»? Унаслідок такої співпраці, до Олени Пчілки разом із О. Лоначевським прийшло двоє штундистів, які уже вважали її за «свою». Гості, побачивши в хаті у фольклористки ікони, були неприємно здивовані. Вони розговорилися і про образи, й про переклади віршів. По завершенні бесіди сектанти запросили Олену Пчілку з О. Лоначевським до себе. Спостереження від тих відвідин письменниця виклала у своїх оповіданнях.

Брат Олени Пчілки, М. Драгоманов, у другій частині австро-руських споминів згадував про особисті контакти з Г. Купчанком (про листування із ним), а також про те, що малоефективними були його настійливі намагання («намови») провести «дійсну пропаганду українського напрямку серед буковинчиків і угорців». Бо вони потрапили під вплив священника Раєвського: перші — як православні, а другі — як реакція на «мадяризацію». Він наполягав на тому, що ні до буковинців, ні тим паче до закарпатських угорців не можна було підходити з позицій звичайного українофільства. Найперше тому, що вони вже наперед налаштовані проти такого напрямку, а, по-друге, ще й через те, що, як йому видавалося, чужі їм спеціальні «козако-українські» традиції. На його думку і до одних, і до других треба було шукати підходи із загальнодемократичною ідеєю. Крім того, показати їм у тодішній Росії інші напрями, крім московсько-слов'янофільського. Найперше, прогресивно-демократичні, а далі допомогти буковинцям і закарпатцям звернути на подібну дорогу на їх власному ґрунті. Із цього природно утворилося б національне народовство, яке б злилося з українством. Поштовхом до таких намов М. Драгоманова серед членів галицького товариства «Січ» стало повідомлення, яке він прочитав у газетах про те, що член «Русской основы» Г. Купчанко зreferував про «буковинсько-руські» пісні. «Пустіть від себе подібні реферати хоч по збірці Головацького, — писав М. Драгоманов січовикам, — знайдіть збирачів етнографічного матеріалу на Буковині й на угорській Русі, і ви притягнете до себе здібніших і щирих народолюбців з самої «Русской основы» [32, т. 2, с. 175]. Нічого із його наполягань не вийшло. Хіба що за посередництва М. Бучинського він зміг закупити від Г. Купчанка матеріали, які той зібрав. Потім їх видало київське Географічне товариство великою за обсягом книгою. М. Драгоманову не сподобалася назва збірника, і він зазначив, що вона вийшла з недолад-

ним титулом «Пісні буковинського народу». Застереження вченого проявилися у фразі: «так, будімо в Буковині самі русини!». До того ж він вважав, що в цьому виданні не було належно пошановано самого Г. Купчанка тому, що не зазначено його ім'я як збирача, а надруковано прізвище упорядника збірника (тобто О. Лоначевського), який, щоправда, зробив велику роботу з підготовки видання, але сам не збирав тих пісень. На момент виходу книги М. Драгоманова не було в Києві, тому він не почувався винним у таких недоліках, але це його засмутило.

І. Франко з цього приводу писав, що «Одиною цінною працею, зв'язаною з його іменем, була збірка пісень буковинського народу разом з інформаційною передмовою, опублікована в Києві тамошнім відділом «Р[усского] Г[еографического] общества» у другій томі його «Записок» 1875 р.» [1, т. 41, с. 353].

У подальшому М. Драгоманов листувався із Г. Купчанком стосовно збирання й записування фольклорно-етнографічних матеріалів. Він встиг переконати й запевнити його, що найперше в етнографічних виданнях обов'язково потрібна «фонетика», якої тоді «так жахались австроруські старовіри і котру так постидно предали їм потім львівські народівці» [32, т. 2, с. 176].

Згадавши Г. Купчанка за відповідних обставин, М. Драгоманов зазначив про свої подальші наукові стосунки з відомим буковинцем упродовж кількох наступних років. З Буковини надходили етнографічні матеріали, народознавці обмінювалися новими виданнями книг.

М. Драгоманов писав, що добродій Купчанко — був «досить характеристичною особою» і наводив на цікаві думки про загальний стан австрійських русинів. Про Г. Купчанка він висловлювався, що той, безперечно, «народолюбивий і причому рухливий (що серед русинів трапляється досить не часто)». Учений завше спостерігав його за роботою. М. Драгоманов наголосив на тому, що Г. Купчанко, мешкаючи переважно у Відні, «досі не виробив собі прогресивно-освітньої основи для свого народолюбства і навіть не звів своїх студій про народ свій в яку-небудь серйозну наукову цілість, а мов навмисне держить себе поверховим віденсько-газетним репортером в усьому, що пише, а в політичних думках не пішов далі сервілізму, то чорножовтого, то московського» [32, т. 2, с. 176]. Окремі аспекти співпраці М. Драгоманова з Г. Купчанком ві-

дображено у праці письменника В. Вознюка «Михайло Драгоманов і Буковина» [33, с. 15—16].

Українські біографи виявили лист О. Лоначевського до М. Драгоманова, датований 1876 роком. Очевидно, що приводом до його написання стали відомі вступні статті М. Драгоманова «З переднім словом про галицько-руське письменство» до книги «Повісті Осипа Федьковича» (Київ, 1875) і до праці О. Косач «Український народний орнамент» (Київ, 1876), у яких автор передмов замість назви «Україна» використав принизливе слово «Малоросія». Саме за це О. Лоначевський критикував у листі М. Драгоманова.

Вихід «Сборника песен буковинского народа» зафіксував і академік А. Кримський. Очевидно, що вперше про фольклор Буковини (про народні ліричні пісні краю) А. Кримський відгукнувся в рефераті, який він прочитав у травні 1896 року в «Этнографическом отделе» московського «Императорского общества любителей естествознания, антропологии и этнографии». На основі реферату з'явилася резюмована стаття «Як треба класифікувати народні пісні» [34]. У ній дослідник констатує, що в українській етнографії ще в 1870-х роках у Київському Південно-Західному відділі Географічного товариства відчували непридатність тієї традиційної класифікації і спробували «сортувати» пісні по-іншому. А саме: коли ми візьмемо виданий від Південно-Західного відділу в Києві 1875 року Купчанків «Сборник песен буковинского народа», що впорядкував А. Лоначевський за програмою «Юго-Западного отдела», то побачимо там розподіл пісень не на «обрядовые» й «бытовые», а за цілком інакшою системою, яка у своїй принциповій підваліні не дуже практична, але в подробицях, безперечно, дуже зручна. У ній велику роль відіграє, для подробиць, асоціація ідей. А. Кримський наголошував, що цю систему теоретично обгрунтував М. Драгоманов у передмові до «Малорусских народных преданий и рассказов» (Київ, 1876. С. XV—XIX), які також видав Південно-Західний відділ. У вступному слові М. Драгоманов зазначив, що програму для неодноразово згаданого товариства для видання народних пісень склав він не сам, а разом із В. Антоновичем.

А. Кримський стверджував, що проти цього основного принципу М. Драгоманова можна навести ба-

гато аргументів, адже останній (він) поділяв народні пісні на дві категорії.

Перша — це ті пісні, «которые представляют более или менее непосредственное выражение народного мирозерцания и отражение народного быта» (С. XV). До них М. Драгоманов відносив, наприклад, колядки, щедрівки, значну частину духовних віршів (пісні про святих осіб і явища — Богородиці, святих, страшний суд і т. ін.). А відображення народного побуту він вбачав не тільки в піснях про кохання чи пияцтво, або з чумацького чи іншого побуту, але й у піснях історичних. Він їх ще називав «піснями життя політичного: часів дружинно-княжих, козацьких, гайдамацьких, рекрутсько-кріпацьких — новітні пісні про волю» (С. XVIII).

Друга категорія — пісні з характером нереальним, «которые представляют сознательное употребление слова для достижения известных целей поучения или забавы, — произведения тенденциозные, искусственные, карикатуры, игра слов или фантазии» (С. XV—XVI).

Далі А. Кримський наголошував, що такий розподіл пісень, який запропонував М. Драгоманов, придатний для вченого дослідника, котрий, маючи наукову мету, захоче на основі народних пісень «намалювати правдиву картину реального народного побуту» [34, т. 3, с. 359]. Та для «етнографічного класифікатора» (до яких А. Кримський зараховував і Г. Купчанка з О. Лоначевським) так ділити пісні для видання — зовсім не зручно.

На думку А. Кримського пісенний матеріал треба поділити наступним чином:

- а) виділити пісні історичні, бо вони на межі поезії ліричної та епічної;
- б) матеріал, котрий залишиться — «пісні властиво ліричні». Він їх поділив на три відділи:
 - 1) пісні релігійно-філософсько-етичні;
 - 2) пісні житейські, побутові;
 - 3) пісні жартівливі, або гумористичні (сатиричні, скептичні, насмішкуваті) [34, т. 3, с. 359].

Академік А. Кримський у подальшому викладі детальніше розшифрував кожен із підгруп пісень запропонованої класифікації. Наприклад, «пісні культу», якими відкривається «Сборник песен буковинского народа» Купчанка-Лоначевського він трактував як релігійні і до них відносив «більшину пісень обрядових» [34, т. 3, с. 360], окрім весіль-

них. Дві наступні підгрупи з класифікації А. Кримського якраз можна назвати ліричними піснями. У наш час ця класифікація, якої дотримувалося багато українських фольклористів упродовж певного періоду, не є досконалою, хоча питання класифікації народних пісень залишається дещо дискусійним і понині.

Окремі думки щодо цього академік розвинув у наступній статті — рецензії про етнографію Полісся.

Про зацікавленість українськими народними піснями Г. Купчанка і видання його записів в окремому фольклорному збірнику згадував і В. Гнатюк у рецензіях на другий і третій випуски етнографічних матеріалів Б. Грінченка [35, с. 213]. Хоча інший буковинський фольклорист, записувач казок С. Далавурак, аналізуючи ставлення В. Гнатюка до постаті Г. Купчанка, зокрема зазначав: «...він (В. Гнатюк. — В. К.) викриває «діячів» різних політичних орієнтацій на Буковині. Саме такого «діяча», як Г. Купчанко, що в своїй лакейській газетці «Русская правда» з блюзнірством вихваляв то кретинів з династії Габсбургів, то «місіонерів»-москвофілів, Володимир Гнатюк називає політичним авантюристом, а його наукові праці «дрантям для баламучення селян» [36]. Не дивно, що в 70—80-х роках ХХ ст. Г. Купчанка називали буржуазним етнографом і фольклористом, який видавав реакційну газету «Русская правда».

Фактично Г. Купчанко був координатором одного із перших фольклористичних (народознавчих) осередків Буковини, до якого він вчасно і вдало залучив фольклористку і письменницю Є. Ярошинську та інших місцевих збирачів. Про це автор пропонованої праці вже писав у попередній статті [37, с. 1014].

Висновки. Фольклористична і громадсько-культурна діяльність Григорія Купчанка і Олександра Лоначевського на загал мала позитивні наслідки для розвитку народознавчої науки краю, України. По-перше, діяч москвофільського спрямування Г. Купчанко уперше в історії Буковини спромігся до збору і систематизації значної кількості різножанрових унікальних фольклорно-етнографічних матеріалів, а О. Лоначевський — до упорядкування і наукового видання великого за обсягом українського фольклорного збірника, який умістив десятки текстів; по-друге, перший із них провадив активну народознавчу діяльність, здійснював велику просвіт-

ницьку роботу серед населення краю і всіляко сприяв освіті її мешканців, а натомість другий — стояв біля витоків запровадження наукового упорядкування і систематизації зібраних із багатьох теренів України фольклорно-етнографічних матеріалів. Окрім того, Г. Купчанко причетний до зародження, становлення і розвитку української журналістики Буковини, будучи дописувачем-кореспондентом, редактором і видавцем, а також виступив координатором широкої народознавчої роботи початківців у цій галузі, сприяв фольклористичному становленню Є. Ярошинської та інших записувачів народно-поетичних текстів.

Список скорочень

ПЗВ — Південно-Західний відділ
РГТ — Російське географічне товариство
АНФРФ — Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів
ІМФЕ — Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України
ІЛ НАНУ — Інститут літератури ім. Т. Шевченка Національної академії наук України

1. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. *Зібрання творів*: у 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 41: Літературно-критичні праці (1890—1910). С. 194—470.
2. Ріпещький С. Москвофільство. Енциклопедія українознавства. Львів, 1996. Т. 5. С. 1652—1654.
3. Добржанський О. *Національний рух українців Буковини другої половини XIX — початку XX ст.: монографія*. Чернівці: Золоті литаври, 1999. 574 с.
4. Андрусак М. До чого змагав Богдан Дідицький. *Життя і знання*. 1934. Ч. 7/8. С. 207—208.
5. Цегельський Л. З австрійської України. Галицьке москвофільство в останній його фазі. *Літературно-науковий вісник*. 1910. Т. I. Кн. V. С. 389—406.
6. Ковальчук О.І. Купчанко Григорій Іванович. *Українська фольклористична енциклопедія*. Львів, 2018. С. 432.
7. Сінченко Г.І. Купчанко Григорій Іванович. *Українська літературна енциклопедія*: в 5-ти т. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1995. Т. 3 (К—Н). С. 106.
8. *Сборник песен буковинского народа*: из материала, доставленного Г.И. Купчанком в Юго-Западный отдел Императорского РГО. Киев, 1875. 314 с.
9. *Песни буковинского народа. Записки Юго-Западного отдела Императорского Российского географического общества*. Киев, 1875. Т. 2. С. 373—600.

10. Народные обычаи, обряды и песни в Буковине русского народа. *Чтения в обществе истории и древностей российских при Московском университете*. Москва, 1876. Кн. 1. С. 531—556.
11. Буковинська Зоря. *Енциклопедія українознавства*. Львів, 1993. Т. 1. С. 92.
12. Смаль-Стоцький С. Буковинська Русь: культурно-історичний образок. *Зелена Буковина*. Чернівці, 1996. № 3—4; 1997. № 1.
13. Купчанко Г. Некоторые историко-географические сведения о Буковине. *Записки Юго-Западного отдела императорского Русского Географического общества*. Киев, 1875. Т. 2. С. 289—372.
14. Франко І. Молодий вік Осипа Федьковича. *Зібрання творів*: у 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1980. Т. 27: Літературно-критичні праці (1886—1889). С. 149—164.
15. Павлик М. [Рецензія]: Купчанко Г. Некоторые историко-географические сведения о Буковине. Киев, 1875. *Друг*. 1876. № 3. С. 47.
16. Русска Правда. *Енциклопедія українознавства*. Львів, 1998. Т. 7. С. 2651.
17. Франко І. Формальний і реальний націоналізм (кілька уваг про ІХ і Х випуск «Правди»). *Зібрання творів*: у 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1980. Т. 27. С. 355—363.
18. Романюк М. *Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870—1940)*. Львів: Фенікс, 2000. 587 с.
19. Сінченко Г.І. Купчанко як фольклорист і етнограф (1849—1902). *Тези доповідей XXII наукової сесії Чернівецького університету*. Чернівці, 1966. С. 143—145.
20. Купчанко Григорій Іванович. *Українська радянська енциклопедія*. Київ: Головна редакція УРЕ, 1981. Т. 6. Вид. 2. С. 20.
21. Дуб Р.Й. Купчанко Г.І. (1849—1902). *Літературно-мистецька енциклопедія Кіцманщини*. Кіцмань, 1991. С. 22—23.
22. Дмитренко М.К. Купчанко Григорій Іванович. *Українська фольклористична енциклопедія*: у 2-х т. Київ: Сталь, 2018. Т. 1. С. 697.
23. Дмитренко М. Купчанко Григорій Іванович. *Українська фольклористична енциклопедія*. Київ: Видавництво ІМФЕ, 2019. С. 459.
24. Ковалець Л. Листи Григорія Купчанка до Івана та Євгенії Ярошинських як причинки до портретів автора й адресатки (спроба презентації). *Народна творчість та етнологія*. 2011. № 4. С. 62—69.
25. Сокіл Г. *Українська фольклористика в Галичині кінця ХІХ — першої третини ХХ століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія]*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 588 с.
26. Дмитренко М. *Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми*. Київ: Сталь, 2004. 384 с.
27. Пыпин А. История русской этнографии. Этнография малорусская. Санкт-Петербург, 1891. Т. 3. С. 376—378.
28. Лисенко І.М. Лоначевський Олександр Іванович. *Українська літературна енциклопедія*: в 5-ти т. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1995. Т. 3 (К—Н). С. 227.
29. Ясенчук А.Ю. Лоначевський Олександр Іванович. *Українська фольклористична енциклопедія*: у 2-х т. Київ: Сталь, 2018. Т. 1. С. 730.
30. Козар Л. Лоначевський Олександр Іванович. *Українська фольклористична енциклопедія*. Київ: Видавництво ІМФЕ, 2019. С. 486—487.
31. Пчілка Олена. Оповідання. З автобіографією. Харків: Рух, 1930. С. 5—46.
32. Драгоманов М.П. Австро-руські спомини (1867—1877). Частина друга. Перші мої стосунки з галичанами до переїзду через Галичину в 1873 р. *Літературно-публіцистичні праці*: у 2-х т. Київ: Наукова думка, 1970. Т. 2. С. 167—191.
33. Вознюк В. Михайло Драгоманов і Буковина. *До джерел культури Буковини*. Чернівці: Друк Арт, 2019. Кн. 2. С. 14—25.
34. Кримський А.Ю. Як треба класифікувати народні пісні. *Твори*: в 5-ти т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 3: Мовознавство. Фольклористика. С. 357—361.
35. Гнатюк В. [Рецензії на 2-й і 3-й випуски «Етнографических материалов, собранных в Черниговской и соседних с ней губерниях» Б.Д. Гринченка]. *Вибрані статті про народну творчість*. Київ: Наукова думка, 1966. С. 210—217.
36. Далавурак С. З ниви народного життя. *Радянська Буковина*. 1971. 12 травня.
37. Костик В. Зародження, формування і функціонування фольклористичних (народознавчих) осередків Північної і Південної Буковини. *Народознавчі зошити*. 2019. № 4 (148). С. 1007—1016.

REFERENCES

- Franco, I. (1984). Essay on the history of Ukrainian-Russian literature before 1890 *Collection of works: in 50 vol.* (Vol. 41: Literary Critical Works (1890—1910), pp. 194—470). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Ripetskyi, S. (1996). Muscovite. *Encyclopedia of Ukrainian Studies* (Vol. 5, pp. 1652—1654). Lviv [in Ukrainian].
- Dobrzahanskiy, O. (1999). *The national movement of Ukrainians in Bukovyna II half of the XIX — early XX centuries*. Chernivtsi: Zoloti Lytavry [in Ukrainian].
- Andrusiak, M. (1934). What did Bohdan Didytskyi overcome? *Zhyttia i znannia*, 7/8, 207—208 [in Ukrainian].
- Tsehelskyi, L. (1910). From Austrian Ukraine. Galician Muscovites in the last phase. *Literary-scientific bulletin* (Vol. 1, book V, pp. 389—406) [in Ukrainian].
- Kovalchuk, O.I. (2018). Kupchanko Hryhoriy Ivanovych. *Ukrainian folklore encyclopedia* (P. 432). Lviv [in Ukrainian].
- Sinchenko, H.I. (1995). Kupchanko Hryhoriy Ivanovych. *Ukrainian Literature Encyclopedia: in 5 vol.* (Vol. 3,

- р. 106). Kyiv: Ukrainian Encyclopedia МР Bazhan [in Ukrainian].
- Lonachevskiy, A., & Kupchanko, H. (1875). *Collection of Songs of the Bukovynian People*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kupchanko, H. (1875). Songs of the Bukovynian people. *Notes of the Southwest Department of the Imperial Russian Geographical Society* (Vol. 2, pp. 373—600). Kyiv [in Ukrainian].
- Kupchanko, H. (1876). Folk customs, rites and songs of the Russian people in Bukovyna. *Readings in the realm of Russian history and antiquities in Moscow University* (Book 1, pp. 531—556). Moscow [in Russian].
- Bukovynska, Zorya. (1993). *Encyclopedia of Ukrainian Studies* (Vol. 1, p. 192). Lviv [in Ukrainian].
- Smal-Stotskyi, S. (1996; 1997). Bukovynian Rus: cultural and historical image. *Zelena Bukovyna*, 3—4; 1. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Kupchanko, H. (1875). Some historical and geographical information about Bukovyna. *Notes of the Southwest Department of the Imperial Russian Geographical Society* (Vol. 2, pp. 289—372). Kyiv [in Ukrainian].
- Franco, I. (1980). The young age of Osyp Fedkovych. *Collection of works: in 50 vol.* (Vol. 27: Literary-critical works) (1886—1889), pp. 149—164). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Pavlyk, M. (1876). [Review]: Kupchanko, H. Some historical and geographical information about Bukovyna. Kyiv, 1875. *Druh*, 3, 47 [in Ukrainian].
- Ruska Pravda. (1998). *Encyclopedia of Ukrainian Studies* (Vol. 7, p. 2651). Lviv [in Ukrainian].
- Franco, I. (1980). Formal and real nationalism (a few remarks on the ninth and tenth issues of «Pravda»). *Collection of works: in 50 vol.* (Vol. 27): Literary-critical works (1886—1889), pp. 355—363). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Romaniuk, M. (2000). *Ukrainian press of Northern Bukovyna as a source study of socio-political life of the region (1870—1940)*. Lviv: Feniks [in Ukrainian].
- Sinchenko, H.I. (1966). Kupchanko as a folklorist and ethnographer (1849—1902). *Abstracts of the XXII scientific session of Chernivtsi University* (Pp. 143—145). Chernivtsi [in Ukrainian].
- (1981). Kupchanko Hryhorii Ivanovych. *Ukrainian Soviet Encyclopedia* (Vol. 6, edition 2, p. 20). Kyiv: URE Main Editorial Office [in Ukrainian].
- Dub, R.Y. (1991). Kupchanko H.I. (1849—1902). *Literary and artistic Kitsman region* (Pp. 22—23) Kitsman [in Ukrainian].
- Dmytrenko, M.K. (2018). Kupchanko Hryhorii Ivanovych. *Ukrainian folklore encyclopedia: in 2 vol.* (Vol. 1, p. 697). Kyiv: Stal [in Ukrainian].
- Dmytrenko, M. (2019). Kupchanko Hryhorii Ivanovych. *Ukrainian Folklore Encyclopedia* (P. 459). Kyiv: IMFE Publishing House [in Ukrainian].
- Kovalets, L. (2011). Hryhorii Kupchanko's Letters to Ivan and Yevhenia Yaroshynskii as Reasons for the Portraits of the Author and the Addressee (attempt of presentation). *Folk Art and Ethnology*, 4, 62—69 [in Ukrainian].
- Sokil, H. (2011). *Ukrainian Folklore in Galicia at the end of the XIX — the first third of the twentieth century: historical and theoretical discourse*. Lviv: Ivan Franko Lviv National University [in Ukrainian].
- Dmytrenko, M. (2004). *Ukrainian Folklore of the second half of the XIX century: schools, figures, problems*. Kyiv: Stal [in Ukrainian].
- Pyypin, A. (1891). History of Russian ethnography. *Ethnography of Little Russia* (Vol. 3, pp. 376—378). St. Petersburg [in Russian].
- Lysenko, I.M. (1995). Lonachevskiy Oleksandr Ivanovych. *Ukrainian literary encyclopedia: in 5 vol.* (Vol. 3, p. 227). Kyiv: Ukrainian encyclopedia named after M.P. Bazhan [in Ukrainian].
- Yasenchuk, A.Yu. (2018). Lonachevskiy Oleksandr Ivanovych. *Ukrainian folklore encyclopedia: in 2 vol.* (Vol. 1, p. 730). Kyiv: Stal [in Ukrainian].
- Kozar, L. (2019). Lonachevskiy Oleksandr Ivanovych. *Ukrainian folklore encyclopedia* (Pp. 486—487). Kyiv: IMFE Publishing House [in Ukrainian].
- Pchilka, Olena (1930). *Short Stories. With an autobiography* (Pp. 5—46). Kharkiv: Rukh [in Ukrainian].
- Drahomanov, M.P. (1970). Austro-Russian memories (1867—1877). Part Two. My first relations with Galicians before moving through Galicia in 1873. *Literary and journalistic works: in 2 vol.* (Vol. 2, pp. 167—191). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Vozniuk, V. (2019). Mykhailo Drahomanov and Bukovyna. *To the sources of culture of Bukovyna* (Book 2, pp. 14—25). Chernivtsi: Druk Art [in Ukrainian].
- Krymskyi, A.Yu. (1973). How to classify folk songs. *Works: in 5 vol.* (Volume 3: Linguistics. Folklore Study, pp. 357—361). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Hnatiuk, V. (1966). [Reviews of the 2nd and 3rd issues of «Ethnographic materials collected in the Chernihiv and neighboring provinces» by B.D. Hrinchenko]. *Selected articles on folk art* (Pp. 210—217). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Dalavurak, S. (1971, 12 may). From the field of people's life. *Soviet Bukovyna* [in Ukrainian].
- Kostyk, V. (2019). Origin, formation and functioning of folklore (ethnographic) centers of Northern and Southern Bukovina. *Ethnographic notebooks*, 4 (148), 1007—1016 [in Ukrainian].